

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-22>

УДК 330:327(321)

БЕЗПЕКОВА СКЛАДОВА ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

SECURITY COMPONENT OF HUMAN CAPITAL FUNCTIONING

Кузнецова Наталія Богданівнакандидат економічних наук, доцент,
Київський національний університет імені Вадима Гетьмана
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3121-6221>**Kuznetsova Nataliya**

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

У статті досліджено концептуальні основи безпекової складової людини, особливості її становлення та розвитку у міжнародному масштабі. Визначено складові "безпеки людини" та основні чинники, що стримують і гальмують заходи з посилення безпекової складової людини у різних суспільствах. Обґрунтовано залежність розвитку та функціонування людського капіталу від рівня безпеки людини з позиції існуючих загроз та джерел їх виникнення. Охарактеризована сутність і значення політичної, соціально-економічної та інформаційної безпеки людини, визначено їх вплив на формування системи безпеки і захисту людського капіталу. Запропоновано включити безпекову компоненту до всіх стадій функціонування людського капіталу, що сприятиме посиленню системи захисту і збереження людського капіталу на стадіях його формування, відтворення, розвитку і використання.

Ключові слова: безпека людини, концепція безпеки, загрози і небезпеки, безпека і захист людського капіталу.

The article examines the peculiarities of the formation and development of the concept of human security around the world. The physical protection of the individual and the system of his/her general security in society are determined by the main components of the concept of human security. It is found out that the main factors hindering and inhibiting measures to strengthen the human security component are problems with the functioning of democratic institutions, underdeveloped economic and social systems, education and health systems, lack of legal awareness, high level of corruption, ongoing armed conflicts, etc. The dependence of the development and functioning of human capital in terms of human security from the standpoint of existing threats and sources of their occurrence is substantiated. The essence, significance of political, socio-economic, and information security of the individual are characterized, their influence on the formation of human capital security system is revealed. It is highlighted that in the concept of human capital functioning human security identifies the level of society's democratization. Therefore, it plays the role of the basis underlying all processes related to the accumulation and reproduction of human capital, creating a favorable environment for its development, effective implementation of potential for achieving the goals of sustainable development of society in the future. From the standpoint of human socio-economic security, deepening socio-economic problems associated with the development of social institutions such as education and health, low levels of social protection of people in society further increase the dangers to human capital. The threat is growing not only for quality reproduction, when there are limited opportunities for personal and professional development, but also a real threat of undermining national security because of possible quantitative losses of human capital caused by migration and deteriorating demographics, demoralization of society, increasing social conflicts, undermining foundations for national economic development. Weakening of human information security creates dangers for high-quality reproduction and development of human capital because of limited access to information, violation of information rights and freedoms of people. The author suggests including a security component in all stages of human capital, which will strengthen the system of protection and preservation of human capital at the stages of its formation, reproduction, development and use.

Keywords: human security, security concept, threats and dangers, security and protection of human capital.

Постановка проблеми. Сучасний світ сьогодні сповнений безліччю небезпек і загроз різного характеру, які супроводжують людей протягом їх життя. Техногенні катастрофи, стихійні лиха, епідемії, бідність, насильницькі конфлікти, війни – зумовлюють значні економічні спади, руйнуючи цілі економіки, впливають на зниження рівня людського життя людей, посилюють загрози і небезпеки їх життю і здоров'ю, спонукаючи людей до нових міграцій в пошуку більш безпечних місць для проживання і праці. Все те, що несе небезпеку для існування людини є загрозами її безпеки. Водночас, складний і неоднозначний характер усіх цих криз у значній мірі підбиває перспективи досягнення миру, стабільності і сталого розвитку, адже часто ці загрози і небезпеки виходять за національні межі країн.

Цінність людини у суспільстві як капіталу постійно зростає. Уособлюючи у собі накопичені протягом життя знання, навички і здоров'я, людський капітал має внутрішню цінність для самої людини через складові її здоров'я і освіти, які дають можливості їй реалізувати свій потенціал як продуктивному члену суспільства. У масштабах суспільства людський капітал відіграє роль ключового драйверу сталого розвитку і скорочення бідності, оскільки його зростання асоціюється із більш високими заробітками для людей, більшими доходами для країн та міцнішою згуртованістю у суспільствах [1]. Саме тому забезпечення захисту прав та інтересів людини, її свобод набуває першочергового значення для створення сприятливого середовища для розвитку та реалізації людського капіталу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проте через постійне зростання небезпек, зумовлених як зовнішніми (глобальними), так і внутрішніми (суспільними, регіональними, місцевими) чинниками, що несуть загрози життю і здоров'ю людей, безпекова складова розвитку людського капіталу все більше стає об'єктом предметних дискусій в колі міжнародних експертів, політиків і науковців і сьогодні потребує подальшого спільного діалогу щодо суттєвого перегляду основних положень загальної концепції безпеки людини. Серед іноземних науковців, які досліджувати проблему безпеки людини та чинників її забезпечення можна відмітити Acharaya (2007), Roland Paris, Karoline Thomas (2001), Harry King, Murray (2002), D'Acoust, Grandin (2009) та ін. Значний науковий доробок у вивчення проблем безпеки людини зроблено і вітчизняними дослідниками, зокрема Баглай С., Боброва А., Гера-

сим Г., Каздобіна Ю., Кормич Б., Маляренко Т., Монастирський Є. [2]; Хилько М., Татарчук О. [3], Золотар О.О. [4] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, дана тема частіше розглядається в площині правознавства і психології, а тому потребує подальшого вивчення з позиції людського капіталу, визначення ключових чинників безпеки людини та впливу безпекової складової на процеси формування, розвитку і відтворення людського капіталу.

Метою статті є на основі узагальнення вивчених матеріалів, з'ясувати роль безпекової складової людини у концепції функціонування людського капіталу та окреслити її ключові загрози.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою вирішення проблем подолання бідності, пом'якшення негативного впливу наслідків політичного і злочинного насилля над людьми, особливо в країнах з низьким рівнем доходів, формування основ захисту людей від існуючих загроз і небезпек у міжнародному масштабі, у 2015 році на Саміті ООН зі сталого розвитку було затверджено підсумковий документ "Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року" та прийнято Декларацію тисячоліття ООН, в якій було сформульовано 17 цілей сталого розвитку та 169 завдань їх досягнення. 16-та ціль отримала назву "Мир та справедливість", яка визначає сприяння побудові мирного та інклюзивного суспільства задля сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, підзвітних і заснованих на широкій участі інституцій на всіх рівнях [5].

Термін "безпека людини" ("human security") сьогодні широко використовується в контексті глобального розвитку, оскільки чим більше глобалізується світ, тим більше загроз і небезпек супроводжують людину, гальмуючи розвиток та реалізацію її потенціалу. Вперше цей термін з'явився у Доповіді про розвиток людини у 1994 р. з питань людського розвитку (ПРООН), де безпекова складова набула більш масштабного і глобального характеру на міжнародному рівні. Проте, необхідно зауважити, що спершу, безпека розглядалася як складова безпеки держави і була зорієнтована на її захист від ідеологічних загроз, як з боку власних громадян так і інших держав. Пізніше, коли на міжнародному рівні було здійснено перехід від конфронтації до співпраці, між країнами світу почали формуватися

гармонійні, на договірній основі відносини, які підтримували мир між країнами. Саме тоді (з 1990-х років) акцентується увага на безпековій складовій людини як суб'єкта і об'єкта безпеки у країні, де в ролі захисника виступає держава, предметом підходу до "безпеки людини" – індивідуальні права та свободи, а метою є захист людей від "традиційних" та "нетрадиційних" загроз [6].

У період з 1990-х до початку 2000-х років концепція "безпеки людини" була інституціалізована як на окремих національних рівнях, так і наднаціональному. ООН відіграла ключову роль у визначенні та практичній імplementації підходу "безпеки людини" на наднаціональному рівні. На національному рівні вперше дана концепція знайшла підтримку та була погоджена урядами Канади і Японії, в результаті чого в країнах була створена Human Security Network. Щодо європейських країн, то у 2003 році була розроблена Стратегія безпеки ЄС "A Secure Europe in a Better World", яка включала базові основи безпеки людини. Пізніше, ключові аспекти безпекової складової людини даної стратегії були імplementовані у програмному продукті "A Human Security Doctrine for Europe". Таким чином, у концепції безпеки з питань захисту людини, її життя та майна, поступово відбувся перехід до формування державних гарантій задоволення життєвих потреб людини як повноправного члена суспільства.

Необхідно зазначити, що саме у демократичних країнах, дві складові безпеки – безпека людини і безпека держави є взаємопов'язаними і взаємодоповнюючими компонентами. Від рівня їх забезпечення залежить стійкість суспільного розвитку, де система захисту людей від можливих небезпек і загроз є гарантованою та належним чином організованою і забезпеченою.

Концепція безпеки людини зосереджує увагу на її двох складових (рис. 1):

1) фізичному захисті людини та її майна з боку держави як прямому забезпеченні безпеки особистості;

2) системі загальної безпеки, що покликана забезпечити людині сприятливі можливості для її розвитку, яка, за пропозицією ООН, включає 7 складових: економічну безпеку, безпеку з продуктів харчування, з охорони здоров'я, з питань охорони навколишнього середовища, особистісну безпеку, суспільну та політичну безпеку.

У звіті ПРООН за 1994 рік безпека людини була визначена як свобода від страху і свобода

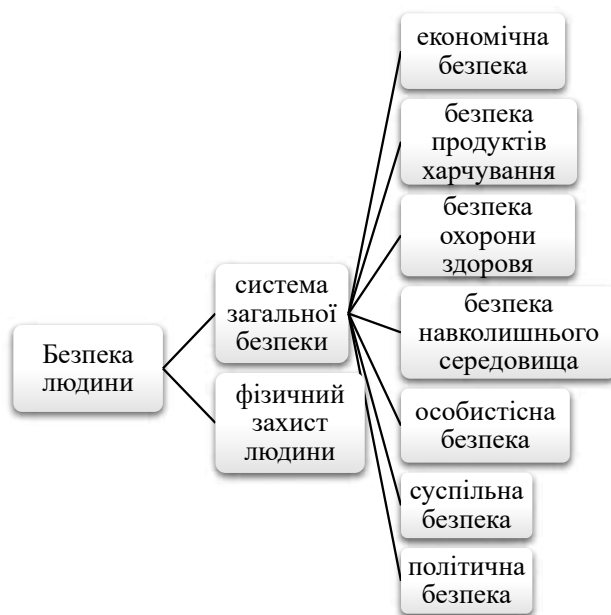

Рис. 1. Складові концепції безпеки людини

Джерело: складено автором за [7]

від нужди. Проте, у резолюції ООН 2012 року даний термін набув більш ширшого змісту і уже трактувався як право людей жити в умовах свободи і гідності, вільних від злиднів і відчаю і був доповнений ще однією складовою до двох попередніх – свободою від приниження гідності. Крім того, Генеральна Асамблея ООН у 2012 р. у спеціальному звіті 2022 року "New threats to human security in the Anthropocene: Demanding greater solidarity" запропонований новий підхід до безпеки людини уже відображає зв'язок між безпекою, розвитком і захистом, між розширенням прав і можливостей окремих громадян і суспільств [8].

Основними чинниками, які можуть стримувати та гальмувати заходи з посилення безпекової складової людини у суспільствах є: проблеми з функціонуванням інститутів демократії, недореформованість економічної та соціальної систем, систем освіти й охорони здоров'я, недостатній рівень правової свідомості, високий рівень корупції, невирішені збройні конфлікти тощо [3].

Таким чином, можна констатувати, що даний термін тісно пов'язаний з життєдіяльністю людини, її можливістю навчатися, отримувати знання і досвід, розвиватися, набувати кваліфікацій, професійно зростати, реалізувати свій потенціал через працю у якості продуктивного члена суспільства, заробляти, створювати суспільні цінності, – тобто з функціонуванням людського капіталу. З іншого боку, для всебічної реалізації свого

потенціалу та можливості перетворювати свої знання, таланти, досвід в капітал, задля як індивідуальної вигоди, так і для створення економічної вигоди суспільству, людському капіталу необхідні певні умови у суспільстві, в першу чергу безпекові, з метою уникнення різних загроз людському життю, здоров'ю і майну. Систему захисту і безпеки мають забезпечувати різні суб'єкти, які на різних стадіях життєвого циклу людського капіталу, повинні виконувати роль гаранта його безпеки: батьки, освітяни, медики, роботодавці, інші суб'єкти господарювання як надавачі послуг, держава і сама людина. У широкому сенсі, людська безпека – "...це про повагу та взаємодію у спільноті, це про фізичну безпеку та справедливе правосуддя, це про економічну впевненість у завтрашньому дні та охорону здоров'я, про міста й середовище, в якому ми живемо, це загалом про захист усієї сукупності прав і свобод людей, а також про механізми управління, що створюють всі умови для такого захисту" [2, с. 6].

Виходячи з цього, розглянемо безпекову складову людського капіталу з позиції існуючих загроз, джерел їх виникнення та системи захисту сукупності прав і свобод людини.

Загрозами безпеки людини можна вважати все те, що несе небезпеку, в першу чергу, для її існування, а також благополуччя, гідності та розвитку.

Японський вчений, професор Акіхіко Танака виділяє три основних джерела загроз людській безпеці: фізичні, живі та соціальні системи (рис. 2). Взаємодіючи між собою, ці системи зумовлюють взаємний вплив на безпеку людини, створюючи часто комплексні глобальні загрози. Вагомим чинником виникнення загроз, зазвичай, виступає взаємодія людини з біологічною сферою. Наприклад, нераціональне та неефективне використання

природних ресурсів людиною, знаходить прояв у частих природних катаклізмах, які завдають нищівної руйнації природній флорі і фауні. Такі зміни часто призводять до виснаження природних ресурсів, що можуть провокувати голод, кліматичні зміни, спонукаючи людей до вимушених територіальних міграцій на більш безпечні території. Аналогічно, війни, знищуючи бомбардуванням об'єкти критичної інфраструктури у населених пунктах, обмежують можливості для праці, навчання, нормального побутового життя, можуть зумовлювати екологічні катастрофи, появу нових хвороб, нести пряму загрозу життю і здоров'ю людей.

Відповідно до висновків останнього за часом (2022 р.) спеціального Звіту в рамках ПРООН "Нові загрози безпеці людини в антропоцені: вимога більшої солідарності", до нового покоління загроз безпеці людини, які сьогодні найбільш є реальними і глобальними за масштабами поширення в антропоцені, належать: існуючі нерівності між країнами, насильницькі конфлікти, цифрові технології, обмежений потенціал систем охорони здоров'я для забезпечення системи захисту людей.

Зважаючи на існуючі сучасні загрози людському розвитку, вагомими складовими безпеки людини є політична, соціально-економічна та інформаційна безпеки, які в значній мірі визначають безпеку функціонування людського капіталу (рис. 3).

У межах концепції "безпеки людини" ООН політична безпека тісно переплітається у взаємовідносинах держави з людиною, пов'язана зі спроможністю держави узгоджувати інтереси та врегульовувати суперечки, що виникають всередині країни через протиріччя між соціальними групами населення, а також забезпечувати громадянські і полі-

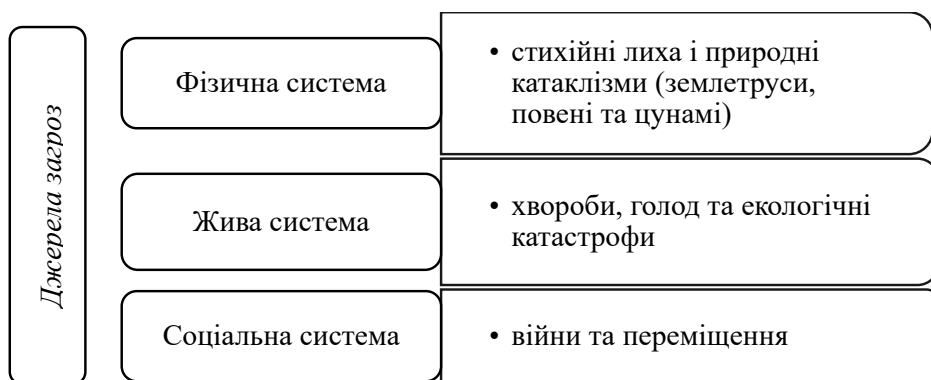

Рис. 2. Джерела загроз людській безпеці

Джерело: розроблено автором за [9]

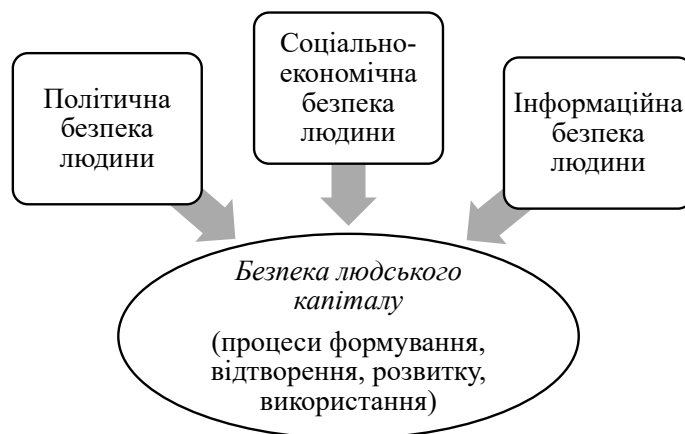

Рис. 3. Чинники безпекової складової функціонування людського капіталу

тичні права людини (право на свободу слова, мітинги, збори, участі людей в управлінні державними справами) та забезпечувати захист населення від політичної і соціальної дискримінації, політичних репресій, структурного насилля, вбудованого в інститути державного управління. Послаблення політичної безпеки, відсутність політичної волі еліт може стати суттєвою перешкодою для розвитку демократії або підірвати демократичні основи розвитку суспільства [10]. В концепції функціонування людського капіталу ця безпекова складова відіграє важливу роль фундаментального базису, що лежить в основі усіх процесів, пов'язаних з нагромадженням і відтворенням людського капіталу, формуванням його критичної маси. А за умов посилення політичної безпеки людей та належного рівня інвестування у розвиток знань, умінь і професійних навичок, – забезпечуватиме формування сприятливого середовища для розвитку людського капіталу, ефективної реалізації його потенціалу та використання для досягнення цілей сталого розвитку суспільства у майбутньому.

Однією з компонент безпеки людини є соціально-економічна безпека. Скрутне економічне становище, соціальна незахищеність несуть загрозу гідному життю людей, є джерелом утворення суспільно вразливих груп людей, які можуть бути під прицілом недоброзичливців як через внутрішню, так і зовнішню незахищеність.

Основними загрозами соціально-економічній безпеці людини є бідність і безробіття, особливо, коли вони є тривалими у часі. У глобальному масштабі, бідність є детермінантою проблеми нерівності (економічної, соціальної, культурної, інформаційної) між країнами,

окремими регіонами, порушує соціально-економічну рівновагу; виступає мотиваційним чинником зміни міграційної поведінки людей та посилює динамізм міграційних потоків; спричиняє насилля, збройні конфлікти, порушення прав і свобод громадян на гідне життя.

Так, за даними Світового банку (оновленими станом на квітень 2022 р.), за роками спостерігається тенденція до зменшення глобального рівня бідності (при межі бідності у розмірі 1,90 долара США): на 2,8% у період з 2012 по 2015 рік (з 12,9% до 10,1%) та на 1,5% у період з 2015 по 2018 роки. У 2018 р. за міжнародною межею бідності у світі жило 656 млн. осіб або 8,6%. Проте проблема бідності залишається актуальною і знову набуває зростаючої динаміки через негативний вплив пандемії COVID-19. За прогнозами дослідників, внаслідок пандемії, до кінця 2021 року загальна кількість людей у світі, що живе у бідності може зрости до 150 млн. осіб [11]. Дана ситуація ще більше поглибить інші загрози безпеки людей.

Бідність та безробіття мають нищівний вплив на розвиток людського капіталу. Нестача засобів для існування і розвитку через відсутність можливості працювати, обмежують доступ до життєво необхідних ресурсів, позбавляють людину можливості жити гідно й бути вільною від нужди та страху. Найбільш драматичним проявом бідності є її здатність до самовідтворення. З одного боку, через брак коштів людина отримує обмежену можливість для здобуття освіти, доступу до медичних послуг, що суттєво гальмує її інтелектуальний розвиток і саморозвиток як особистості. З іншого боку, бідність зумовлює ще й психологічні проблеми, формує нові небезпечні моделі поведінки людини через безпо-

радість, низький емоційний стан, зневіру у власні сили, втрату здатності раціонально мислити і реагувати на різні виклики. Такий стан людини створює підґрунтя для появи і реалізації гібридних загроз національній безпеці країни, де людина стає вразливим об'єктом до різного роду маніпуляцій і радикалізації [12]. Бідність та безробіття є потужними мотиваторами зміни міграційної поведінки людей, прийняття ними рішення про міграцію, що зумовлює зміну траєкторій міграційних потоків у світі та появу нових загроз, пов'язаних з процесами територіального та "інтелектуального" переміщення в глобальному просторі. Отже, поглиблення соціально-економічних проблем, пов'язаних з розвитком таких соціальних інституцій як освіти і охорони здоров'я, низький рівень соціальної захищеності людей у суспільстві, ще більше посилюють небезпеки для людського капіталу. Зростає загроза не тільки для його якісного відтворення, коли обмежуються можливості особистісного та професійного розвитку людини, а й створюється реальна загроза підриву національної безпеки країни через можливі кількісні втрати людського капіталу внаслідок міграції і погіршення демографічної ситуації, деморалізацію суспільства, посилення соціальних конфліктів, підрив основ національного економічного розвитку.

У світі, де інформація є важливим ресурсом суспільного розвитку, яка у поєднанні з комп'ютерними технологіями формує проактивний інформаційно-комунікаційний простір, людина безперервно перебуває під впливом величезних потоків інформації, які часто стають джерелом виникнення різних загроз та небезпек. Інформаційна безпека людини визначає її інформаційні права і свободи – на свободу слова, збирання, зберігання, використання та поширення інформації, таємницю приватного життя, захист від руйнівного інформаційно-психологічного впливу тощо й донедавна була пріоритетом інтересів держави. І тільки з 40-х років ХХ ст. ця складова безпеки людини набула вагомого значення і розвитку у масштабах світу.

Інформаційну безпеку людини в узагальненому вигляді розглядають у двох аспектах – технічному і гуманітарному. Технічний аспект характеризує здатність і вміння людини самостійно передбачати і попереджувати загрози інформації, яка функціонує у технічних системах, і загрози самим системам. Гуманітарний аспект зосереджує увагу на рівні захищеності психіки і свідомості людини від небезпечних

впливів інформації, а також захисту від маніпулювання, дезінформування, образ, спонукування до самогубства, порушення честі і гідності тощо [4, с. 207]. Для функціонування людського капіталу обидва підходи до забезпечення інформаційної безпеки відіграють важливу роль, оскільки визначають його якісну професійну складову та суспільну поведінку через освіту, здоров'я, працю та чинник взаємодії. Базовою ознакою інформаційної безпеки людини є її комплексність, оскільки вона охоплює усі сфери життєдіяльності людини, суспільства і держави, а тому визначальним є дотримання балансу між потребою людини в інформації та необхідністю її розумного використання без шкоди, а також посилення системи захисту людини в інформаційному просторі з боку держави.

Загрози інформаційній безпеці людини можуть бути випадковими (через помилки користування, зберігання, перебої у роботі обладнання, віруси програмних продуктів) та навмисними (порушення прав доступу і використання інформації, крадіжки даних, поширення вірусів у комп'ютерних програмах, фальсифікація даних). Обмеження можливостей доступу до інформації, порушення інформаційних прав і свобод людей формують підґрунтя для виникнення інформаційної нерівності між країнами та є однією з причин бідності, а отже виступають загрозою й соціально-економічній безпеці людини. Саме тому ООН, в контексті боротьби з бідністю вбачає подолання інформаційної нерівності.

Тож вирішення проблем безпеки людини сьогодні стає ключовим наративом для всієї світової спільноти і потребує напрацювань нових підходів. За ініціативою ООН, дана проблема має вирішуватися у двох аспектах – захисту і посилення спроможностей. Аспект захисту передбачає вирішення проблеми «згори вниз» і має напрацьовуватися державою для захисту своїх громадян. Аспект посилення спроможностей передбачає зростання ролі самих громадян країни у забезпеченні свого добробуту і економічної незалежності, тобто має здійснюватися за принципом "знизу вгору" [10]. Дані підходи можна застосовувати в концепції функціонування людського капіталу з метою посилення захисту і спроможностей носіїв людського капіталу як додаткової компоненти – компоненти безпеки і захисту, що стосується усіх стадій функціонування: формування, відтворення, розвитку і використання людського капіталу (рис. 4).

Висновки. Отже, враховуючи складність умов, в яких сьогодні функціонує людський капітал, врахування безпекової складової є на часі і потребує додаткових досліджень та напрацювань для створення теоретичної бази, й надалі – її імплементації у політики розвитку людського капіталу на національному та наднаціональному рівнях.

Для формування безпекової складової функціонування людського капіталу, необхідно чітко визначитися з концепцією безпеки людини як головного суспільного ресурсу, адже сектор безпеки людини сьогодні вимагає суттєвого реформування як на національному, так і міжнародному рівнях. Глибинного переосмислення потребує сучасне розуміння сутності безпеки не тільки головного суб'єкта – держави, а й людини, захисту її особистої безпеки від економічних і соціальних загроз, загроз злочинності, заворушень і проявів насильства. Необхідно зосередити увагу на національній внутрішній безпеці, системі національного та регіонального управління безпековою складовою країни, реформуванню децентралізації на місцевому рівні з метою посилення повноважень місцевих громад для попередження і вирішення конфліктів на місцевому рівні. Суттєвих змін потребує питання забезпечення безпеки та захисту людей на наднаціональному, міжнародному рівні шляхом більшої мобілізації зусиль міжнародного співтовариства. В першу чергу, складові безпеки людини, її основних загроз та інструментів захисту необхідно розглядати в комплексі, а не поодинокі. Важливим

Рис. 4. Безпекова складова стадій функціонування людського капіталу

є залучення громадянського суспільства до процесів, пов'язаних з безпекою, міжнародних експертів та консультантів до обговорення складових безпеки людини з дотриманням стандартів прав людини та демократичного урядування, створення нових безпекових альянсів зі зміненою політикою взаємної та персональної відповідальності кожної з країн-членів, особливо країн – безпекових гарантів. В даному аспекті набуває значення обмін досвідом між країнами щодо реформування системи безпеки як держави, так і людини, їх солідарність у формуванні стратегій безпеки людини щодо захисту та розширення можливостей для розвитку. Адже безпека людини полягає у тому, щоб жити без страху, без приниження, у свободі та гідності, у світі, вільному від насилля, бідності та відчаю; мати можливість свої знання, навички і досвід трансформувати в капітал, ефективно його розвивати і реалізовувати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. World Bank. 2020. The Human Capital Index 2020 Update: Human Capital in the Time of COVID-19. World Bank, Washington, DC. 2020. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/34432> License: CC BY 3.0 IGO
2. Безпека людини: особливості та можливості впровадження в Україні / [С. Баглай, А. Боброва, Г. Герасим та ін.]. Київ : Представництво Фонду ім. Гайнріха Бьолля в Україні, 2021. С. 106.
3. Питання безпеки людини в контексті реформування безпекового сектору країн Східної Європи: Дослідження. Київ : Представництво Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні, 2017. URL: <http://fes.kiev.ua/n/cms/fileadmin/upload2/13421.pdf>. (дата звернення: 28.03.2022).
4. Золотар О. Інформаційна безпека людини: теорія і практика : монографія. Київ : ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2018. 446 с.
5. Sustainable Development Goals. Goal 16 Peace, Justice and Strong Institutions. URL: <https://www.undp.org/sustainable-development-goals>. (accessed 28.03.2022).
6. Gregoratti, Catia Human Security. Encyclopedia Britannica. December 14, 2018. URL: <https://www.britannica.com/topic/human-security>
7. UNDP. Human Development Report 1994. NY, Oxford University Press? 1994. Electronic resource. URL: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf (accessed: 23.03.2022).
8. New threats to Human security in the Anthropocene: Demanding greater solidarity. Special Report 2022. URL: <https://hs.hdr.undp.org/pdf/srhs2022.pdf> (accessed 22.03.2022).

9. Tanaka, Akihiko Human Security: A stronger framework for a more secure future. URL: <https://hdr.undp.org/en/content/human-security-stronger-framework-more-secure-future> (accessed 23.03.2022).

10. Human Security on Theory and Practice. Application of the Human Security Concept and the United Nations Trust Fund for Human Security. New York : Human Security Unit, UN, 2009. URL: <https://www.unocha.org/sites/dms/HSU/Publications%20and%20Products/Human%20Security%20Tools/Human%20Security%20in%20Theory%20and%20Practice%20English.pdf>, 6, 16, 18 (accessed 29.03.2022).

11. April 2022 global poverty update from the World Bank. URL: <https://blogs.worldbank.org/opendata/april-2022-global-poverty-update-world-bank>

12. Каздобіна Ю. Соціально-економічна безпека людини: не лише гроші, а й можливості, контекст і психологія. *Безпека людини: особливості та можливості впровадження в Україні*. Київ : Представництво Фонду ім. Гайнріха Бьолля в Україні, 2021. С. 49–64.

REFERENCES:

1. World Bank. 2020. The Human Capital Index 2020 Update: Human Capital in the Time of COVID-19. (2020) World Bank, Washington, DC. Retrieved from: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/34432> License: CC BY 3.0 IGO.

2. Bahlai, S., Bobrova, A., Herasym, H. ta in (2021) *Безпека людини: особливості та можливості впровадження в Україні*. Київ: Представництво Фонду ім. Гайнріха Бьолля в Україні. (in Ukrainian)

3. Pytannia bezpeky liudyny v konteksti reformuvannya bezpekovooho sektoru krain Skhidnoi Yevropy: Doslidzhennia (2017). Київ: Представництво Фонду ім. Гайнріха Бьолля в Україні. Retrieved from: <http://fes.kiev.ua/n/cms/fileadmin/upload2/13421.pdf> (in Ukrainian)

4. Zolotar, Olga (2018) *Інформаційна безпека людини: теорія і практика: монографія* [a monograph]. Київ: TOV «Vydavnychiy dim «ArtEk»». (in Ukrainian)

5. Sustainable Development Goals. Goal 16 Peace, Justice and Strong Institutions. Retrieved from: <https://www.undp.org/sustainable-development-goals>

6. Gregoratti, Catia Human Security. Encyclopedia Britannica. December 14, 2018. Retrieved from: <https://www.britannica.com/topic/human-security>

7. UNDP. Human Development Report 1994. NY, Oxford University Press? 1994. Retrieved from: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf

8. New threats to Human security in the Anthropocene: Demanding greater solidarity. Special Report 2022. Retrieved from: <https://hs.hdr.undp.org/pdf/srhs2022.pdf>

9. Tanaka, Akihiko Human Security: A stronger framework for a more secure future. Retrieved from: <https://hdr.undp.org/en/content/human-security-stronger-framework-more-secure-future>

10. Human Security on Theory and Practice (2009) Application of the Human Security Concept and the United Nations Trust Fund for Human Security. New York: Human Security Unit, UN. Retrieved from: <https://www.unocha.org/sites/dms/HSU/Publications%20and%20Products/Human%20Security%20Tools/Human%20Security%20in%20Theory%20and%20Practice%20English.pdf>

11. April 2022 global poverty update from the World Bank. Retrieved from: <https://blogs.worldbank.org/opendata/april-2022-global-poverty-update-world-bank>

12. Kazdobina Yu. (2021) *Соціально-економічна безпека людини: не лише гроші, а й можливості, контекст і психологія*. *Безпека людини: особливості та можливості впровадження в Україні*. Київ: Представництво Фонду ім. Гайнріха Бьолля в Україні, 49–64. (in Ukrainian)